

Przed kilkudziesięciu laty polski historyk Marian Małowist postawił tezę, że zachodnioeuropejską ekspansję kolonialną doby nowożytnej ułatwiło wcześniejsze podporządkowanie gospodarcze Europy Wschodniej. Dyskusja ta odżyła na początku XXI wieku, sprowokowana z jednej strony książką Kennetha Pomeranza, szukającego przyczyn, dlaczego Azja w epoce nowożytnej przegrała wyścig gospodarczy z Europą, z drugiej zaś pracami holenderskiego badacza Jana Luitena van Zandena, który odnowił dyskusję nad przyczynami wewnętrznych nierówności w rozwoju nowożytnej Europy. O ile przy tym rozdzwięk pomiędzy Europą i Azją badacze określili „Wielką Rozbieżnością”, rozdzwięk między Zachodem a Wschodem Europy został nazwany „Małą Rozbieżnością”.

Projekt ma na celu porównanie dwóch europejskich sieci, które w XVII w. sięgały od Europy po Wschodnią Azję, mianowicie zakonu jezuickiego i Holenderskiej Kompanii Wschodnioindyjskiej (VOC). Pragniemy przyrzeć się strukturze i kulturze wewnętrznej obu tych „instytucji korporacyjnych”, zwłaszcza opiniom ich członków na temat tego, czym jest „Azja” i jakimi cechami odznaczają się „Azjaci”. Szczególną uwagę zwrócimy na obecność mieszkańców Europy Środkowo-Wschodniej w łonie obu badanych instytucji, i na stosunek „zachodnich kolegów” – głównie Włochów, Hiszpanów, Portugalczyków, Francuzów i Flamandów w pierwszej, oraz Holendrów i Niemców w drugiej – do ich kolegów ze wschodu. Pragniemy skoncentrować się na czterech następujących kwestiach:

- 1) Jak przedstawiały się podobieństwa i różnice w zakresie komunikacji wewnętrznej w obu ww. „sieciami”; do jakiego stopnia ewentualne różnice wynikały z innego typu odebranej edukacji, kultury patriarchalnej, wyznania etc.? Czy można wyśledzić różnice w „kulturze korporacyjnej”, które objaśnić by można katolickim charakterem jezuickich sieci misyjnych i protestanckim charakterem VOC?
- 2) Czy misjonarze i kupcy, zwłaszcza ci, którzy poznali różne części kontynentu azjatyckiego postrzegali „Azję” jako odrębną całość i przypisywali jakieś specyficzne cechy jej mieszkańcom?
- 3) Jaką rolę odgrywali mieszkańcy Europy Środkowo-Wschodniej w obu globalnych sieciach i czy ich obecność w owych sieciach przyczyniała się do zaostrzenia postrzeganych różnic pomiędzy „Europą/Europejczykami” i „Azją/Azjatami”, czy raczej do ich zatarcia?
- 4) Jak postrzegali europejskich misjonarzy i kupców mieszkańcy krajów azjatyckich? Czy uznawali w nich reprezentantów odrębnej i homogenicznej cywilizacji, czy też raczej dostrzegali wewnętrzne różnice dzielące przybyszów?

Bezpośrednim efektem projektu będzie monografia zbiorowa, dwie rozprawy doktorskie i seria artykułów, jak również dwie międzynarodowe konferencje naukowe. W ramach projektu powstałaby też baza danych, obejmująca działających w Azji jezuitów i funkcjonariuszy VOC, pochodzących z Europy Środkowo-Wschodniej. Po zakończeniu projektu pozostałaby ona umieszczona w repozytorium cyfrowym IH UW, mogąc służyć innym projektom i wszystkim badaczom, otwarta na poprawki i uzupełnienia. Członkowie zespołu mają też nadzieję, że ich projekt przyniesie w efekcie zwiększenie zainteresowania w Polsce historią globalną, najszybciej rozwijającą się dziś na świecie dziedziną historiografii, której znaczenie i potencjał są w naszym kraju wciąż niedoceniane.